

مرکز پژوهش‌های علمی و
مطالعات استراتژیک خاورمیانه

فصلنامه مطالعات منطقه‌ای؛ اسرائیل‌شناسی - آمریکاشناسی

دوره ۲۵، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۳

Home page: www.cmess.sinaweb.net

سخن فصل

نمایش توانایی دیپلماسی ایران

سید حسین موسوی^۱

انتخاب فرمانده ارتش لبنان، جوزف عون به‌عنوان رئیس‌جمهور این کشور از سوی مجلس لبنان پس از دو سال بلا تکلیفی به نظر می‌رسد بیش از آنکه ناشی از یک توافق داخلی در لبنان باشد، بخشی از توافق آتش‌بس میان لبنان و رژیم اسرائیل و تحت فشارهای بین‌المللی و منطقه‌ای باشد، به‌ویژه آنکه قبل از رأی‌گیری در پارلمان، کاندیدای مورد حمایت حزب‌الله، سلیمان فرنجیه از رقابت کناره‌گیری کرد. جوزف عون در دور نخست رأی‌گیری با آرای سفید حزب‌الله و امل فرصت انتخاب نیافت تا نمایندگان شیعه نشان دهند کار بدون حضور آنان پیش نخواهد رفت و ظاهراً پس از توافقات پس‌پرده‌ای در دور دوم رأی‌گیری حزب‌الله و جنبش امل با رأی به جوزف عون راه را برای رسیدن او بر مسند ریاست‌جمهوری لبنان باز کردند. در نحوه انتخاب نخست‌وزیر لبنان، نواف سلام ظاهراً امور به دلخواه حزب‌الله پیش نرفت و این قاضی بین‌المللی که در پرونده‌هایی با حزب‌الله درگیر بود، سرانجام قدرت اجرایی دولت را در لبنان به دست گرفت. البته او در نطق پیروزی خود دست خود را به سوی همه برای اصلاح امور و بازسازی لبنان دراز کرد و خواستار بازگشت به توافق طائف شد. با اینکه رئیس‌جمهور منتخب و نخست‌وزیر هر دو از دفع تجاوز اسرائیل به حاکمیت سرزمینی لبنان سخن گفتند، اما اشاره‌ای به مقاومت نکردند. به نظر می‌رسد فصل جدیدی در لبنان آغاز شده و شناخت تحولات آینده این سرزمین در ارتباط با چگونگی برخورد جمهوری اسلامی ایران با شرایط جدید از اهمیت زیادی برخوردار است.

۱ - مدیرمسئول فصلنامه مطالعات منطقه‌ای؛ اسرائیل‌شناسی - آمریکاشناسی و رئیس مرکز پژوهش‌های علمی و مطالعات استراتژیک خاورمیانه.

آتش‌بس میان حزب‌الله و رژیم صهیونیستی نقطه عطفی در تحولات سیاسی و ژئوپلیتیک خاورمیانه بود. پس از عملیات طوفان‌الاقصی به مثابه یک عملیات شگفتی‌ساز در ۷ اکتبر سال ۲۰۲۳ که ضربات دردناکی را به اسرائیل وارد کرد، به دلیل پاسخ‌های غیر متعارف اسرائیل علیه مردم بی‌دفاع غزه و کشتار بی‌رحمانه زنان و کودکان، جوانان و پیران، حزب‌الله در موضع واکنش قرار گرفت. حزب‌الله با درک درست شرایط تلاش کرد جنگ کم‌شدت و فرسایشی را برای ایجاد توازن در مرزهای شمالی رژیم اسرائیل و دستیابی به یک آتش‌بس در غزه دنبال کند؛ چنین توازنی برقرار شد و بیش از یک سال به طول انجامید. مقاومت یمن و عراق نیز برای تحمیل یک آتش‌بس به اسرائیل در غزه تلاش‌های پیوسته‌ای را انجام دادند. جمهوری اسلامی نیز با وجود خویشتن‌داری فراوان در ضرباتی که در سوریه و نیز اقدامات خرابکارانه اسرائیل در داخل کشور متحمل شد، در برابر سیاست هزار خنجر، هزار زخم اسرائیل سطح تنش را در چارچوب قواعد جنگ متوازن حفظ کرد، اما طرف اسرائیلی با اطمینان از حمایت همه جانبه و کورکورانه غرب و به‌ویژه آمریکا که شکست‌های پیاپی این رژیم را در صحنه نبرد پوشش می‌داد، همچنان با بهانه‌جویی‌های مختلف از پذیرش آتش‌بس در غزه خودداری کرد. تقریباً در همه صحنه‌های نبرد نظامی اسرائیل در وصول به اهداف خود شکست خورد و اقدامات جنایت‌بار نظامی این رژیم در پیروزی قاطع بر حماس و رهاسازی گروگان‌های اسرائیلی به اهداف خود نرسید. پس از شهادت اسماعیل هنیه در تهران جنگ محور مقاومت با اسرائیل وارد مرحله تازه‌ای شد. ناتوانی نسبی اسرائیل در رهگیری موشک‌ها و پهپادهای دوربرد ایران در وعده صادق ۱ و ۲ و نیز اصابت موشک‌های فوق‌صوت یمن به تل‌آویو معادله جدیدی را در بازدارندگی پیشرفته و همه‌جانبه ایجاد کرد. تقریباً برای رژیم اسرائیل آشکار شد که در صحنه رویارویی نظامی علیه محور مقاومت کاری از پیش نخواهد برد، از این رو به سیاست تاریخی خود، مکر و خدعه روی آورد و با تغییر صحنه نبرد آنچه را برای نبرد نهایی با حزب‌الله آماده کرده بود، شتابزده به میدان آورد و در ۱۷ سپتامبر ۲۰۲۴ در یک عملیات شگفتی‌ساز که گویا از مدت‌ها قبل برای آن تدارک دیده بود، بیش از سه هزار پیجر را در دست کادرهای اصلی حزب‌الله منفجر کرد که به شهادت تعدادی از اعضا و مجروح شدن بسیاری انجامید و پس از آن نیز تعدادی از بیسیم‌هایی را که حزب‌الله سال‌ها از آنها استفاده کرده بود، منفجر کرد. در ۱۹ سپتامبر رهبران نظامی و امنیتی حزب‌الله را در حومه جنوبی بیروت هدف قرار داد و سپس در ۲۷ سپتامبر دبیرکل این حزب را هدف قرار داد و پس از آن در سوم اکتبر جانشین سید حسن نصرالله، هاشم صفی‌الدین را به شهادت رساند. بمباران‌های گسترده برای از بین بردن توان نظامی، غیر

نظامی، خدماتی و حتی کارخانه‌ها، مزارع و مراکز تجاری که به نحوی به نیروهای حزب‌الله و جامعه شیعه مربوط بود، از جنوب لبنان تا بیروت و تا منطقه بقاع آغاز کرد. همچنین برای عقب راندن حزب‌الله از جنوب تا پشت رودخانه لیتانی عملیات زمینی را آغاز کرد؛ اقداماتی که همگی به منظور نابودی کامل حزب‌الله بود. بدیهی است حزب‌الله به سبب از بین رفتن کادرهای نظامی و امنیتی خود و با داشتن تجربه جنگ ۲۰۰۶ که به قطعنامه ۱۷۰۱ منجر شد، خواهان افزایش تنش و گسترش جنگ و تسریع در نشان دادن همه قدرت خود نبود و تلاش داشت هرچه سریع‌تر به یک آتش‌بس دست یابد، اما رژیم اسرائیل از بسیاری از خطوط سرخ عبور کرده بود و اگر دفاع شجاعانه حزب‌الله در سد کردن نیروی زمینی اسرائیل در جنوب نبود، شاید آتش‌بس به زودی برقرار نمی‌شد. سربازان رژیم صهیونیستی در جنوب با سد دفاعی بسیار آماده و ورزیده‌ای روبه‌رو شدند و با تلفات بسیار تن به آتش‌بس دادند. توافق آتش‌بس که از ۲۷ نوامبر ۲۰۲۴ به مدت ۶۰ روز به اجرا درآمد، اگرچه با نقض مکرر اسرائیل روبه‌رو بود، اما پایدار ماند. همچنین روشن شد با وجود حجم گسترده بمباران‌ها و عملیات اطلاعاتی و امنیتی اسرائیل، حزب‌الله با وجود از دست دادن کادرهای نظامی و امنیتی خود، همچنان توانسته بود خسارت‌های سنگینی را به ارتش رژیم وارد کند. ضمن آنکه کادرهای سیاسی حزب‌الله از معرکه جان سالم به در بردند، در عین حال نسل جدیدی از رزمندگان آموزش دیده و با تجربه در غیاب کادرهای قدیمی در برابر رژیم اسرائیل به صحنه آمدند. اکنون از هر منظر و با هر معیاری که بررسی شود، نیروهای جوان حزب‌الله در مقابل تهاجم زمینی اسرائیل به خوبی ایستادگی کردند.

حزب‌الله برای انجام اقدامات دفاعی در جنوب لبنان ناگزیر از کاهش نیروهای خود شد که در سوریه مستقر کرده بود و همین امر باعث شد پس از آتش‌بس به فاصله کوتاهی جبهه تحریرالشام در صدد پر کردن خلأ موجود برآید و علی‌رغم آنکه عوامل مختلفی در سقوط اسد دخالت داشت، اما عملاً حزب‌الله به‌عنوان عقل مدبر مبارزه با جریان‌های سلفی دیگر حضور نداشت. اسرائیل نیز فرصت را مغتنم شمرد و پایگاه‌های نفوذ حزب‌الله در سوریه را از بین برد. سوریه اکنون به‌عنوان یک گذرراه لجستیک از جبهه مقاومت خارج شده است. در همین حال آمریکا و اسرائیل نیز در یک مطالبه‌گری حداکثری در تلاش هستند نفوذ ایران را در معادلات منطقه‌ای به صفر برسانند؛ امری که با توجه به ویژگی‌های ذاتی و توانمندی ایران و محور مقاومت، اساساً غیر واقع‌بینانه ارزیابی می‌شود. نباید فراموش کرد جمهوری اسلامی ایران و نیز محور مقاومت از قدرت انعطاف بسیار بالایی در شرایط ناپایدار برخوردار است و تجربه‌های پیاپی نشان داده که خلاقیت و ابتکار برای ایجاد نهادها و ساز و کارهای جدید همچنان به

خوبی وجود دارد و احتمالاً راه‌حل‌های جایگزین و مناسبی برای تداوم محور مقاومت رونمایی خواهد شد. محور مقاومت همچنین از قدرت سازگاری خود برای بازسازی شبکه‌ها و ترمیم تدریجی توانایی‌هایش حتی در بحرانی‌ترین شرایط و یا در شرایط صلح استفاده خواهد کرد و لزوماً سقوط بشار اسد مانع پیگیری راهبردهای کلان منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران نخواهد شد.

به نظر می‌رسد از نظر حزب‌الله نیز با وجود آنکه اسرائیل همچنان خطر اصلی تلقی می‌شود، اما شاید در حال حاضر بیشترین نگرانی حزب‌الله معطوف به مسائل داخلی باشد. همچنان که مشخص است، فصل جدیدی نه تنها در لبنان، بلکه در سوریه و حتی در جهان عرب در حال گشوده شدن است. از یک سو به نظر نمی‌رسد سایه حضور اسرائیل بر لبنان مرتفع شده باشد. اسرائیل همچنان طرح نابودی کامل قدرت نظامی حزب‌الله را خواه از طریق عملیات نظامی و امنیتی و خواه از طریق فشارهای دیپلماتیک توسط غرب و کشورهای عربی بر لبنان دنبال می‌کند. قطعنامه ۱۷۰۱ و توافق آتش‌بس اخیر احتمالاً حاوی بندهایی است که خواستار خلع سلاح حزب‌الله است. افزون بر آن بازگشت به توافقنامه طائف که اخیراً توسط نخست‌وزیر لبنان، نواف سلام، مطرح شد و نیز اجرای قطعنامه‌های بین‌المللی ۱۵۵۹ در سال ۲۰۰۴ نیز برای خلع سلاح حزب‌الله طراحی شده است. افزون بر مسئله خلع سلاح و عقب‌نشینی تا پشت رودخانه لیتانی، موضوع تعیین تکلیف مرزهای دریایی برای بهره‌برداری از منابع نفتی و گازی مشترک دو میدان تمار و لویاتان در دستور کار خواهد بود؛ موضعی که حزب‌الله در آن حضور لازم را نخواهد داشت. ضمن آنکه به نظر نمی‌رسد اسرائیل از مطامع سرزمینی دست برداشته باشد و احتمالاً با حفظ قله جبل‌الشیخ در سوریه و بخش‌هایی از جنوب لبنان زخم‌هایی را لای استخوان برای درگیری‌های آینده منطقه ممکن است نگه دارد.

آنچه روشن است، بخش سیاسی حزب‌الله همچنان پابرجا است و در شرایط نهادینه شدن و استقرار دولت در لبنان، حزب‌الله از طریق کادرهای سیاسی و اجتماعی خود خواهد کوشید تعاملات خود را با دولت جدید افزایش داده و در قالب یک حزب سیاسی منافع جامعه شیعه، به‌ویژه بازسازی مناطق جنگ‌زده و آسیب‌های اقتصادی به خود را ترمیم کند و با وجود آنکه حزب‌الله با اهداف بزرگ‌تر جمهوری اسلامی ایران در منطقه مرتبط است، اما در شرایط فعلی احتمالاً جمهوری اسلامی ایران ترجیح خواهد داد به پشتیبانی دیپلماتیک، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی خود از حزب‌الله بسنده و توان خود را به حمایت از بازسازی مناطق شیعه‌نشین محدود کند.

رئیس فراکسیون حزب الله در مجلس لبنان، محمد رعد، درباره ساختار دولت جدید لبنان می گوید: این حق ما است که از دولت خواستار میثاق زیست مشترک باشیم. ما از نزدیک و با آرامش و حکمت، رفتار دولت را نظاره می کنیم، بر مصالح ملی تأکید داریم و اقدامات دولت را در خصوص اخراج اشغالگران از هر و جب از خاک لبنان و نیز بازگرداندن اسرا و تلاش هایشان برای بازسازی و نیز اجرای درست قطعنامه ۱۷۰۱ را برای حفظ توافق ملی زیر نظر می گیریم.

به نظر می رسد حزب الله نسبت به انتخاب نخست وزیر جدید، نواف سلام، راضی نیست و جای شگفتی است که سمیر جعجع، مخالف سرسخت حزب الله، نیز نسبت به نخست وزیر جدید ابراز تعجب می کند و می گوید خارج از معادلات داخلی لبنان فردی را که بیشتر عمرش در خارج بوده، سر کار آورده اند. آنچه درباره نخست وزیر جدید جالب به نظر می رسد، این است که او همان رئیس بین المللی است که اشغال اسرائیل را در فلسطین غیر قانونی اعلام کرده و در پیگرد نتانیاهو به عنوان جنایتکار جنگی مؤثر بوده است. شاید با توجه به سابقه او به عنوان یک حقوقدان پایبند به قانون مناسب باشد. حزب الله فصل جدیدی از فعالیت سیاسی را در صحنه لبنان در تعامل با نخست وزیر و رئیس جمهور جدید در پیش گیرد. ضمن آنکه نباید فراموش کرد جغرافیای سیاسی - استراتژیک خاورمیانه همچنان ناپایدار است. اگرچه ارتباط جمهوری اسلامی ایران با حزب الله از طریق سوریه برای مدت نامعلومی قطع شده، اما گمان نمی رود خلأ ناشی از نبود ایران و روسیه در سوریه، توسط ترکیه و هم پیمانان غربی و عربی نیز پر شود، زیرا پای بازیگران زیادی در سطح محلی، ملی منطقه ای و بین المللی به صحنه سوریه باز شده است؛ پای اسرائیل هم که همیشه در میان است. تقابل و تزاخم منافع و مصالح بازیگران جدید می تواند تهدیدات جدیدی را ایجاد کند. در هر حال تغییرات و تحولات جدید در سوریه و لبنان فرصتی را برای دیپلماسی فعال جمهوری اسلامی ایران ایجاد کرده است. به نظر می رسد وقت آن رسیده باشد که دستگاه سیاست خارجی کشور توانایی های دیپلماتیک خود را در تعامل با دولتمردان جدید سوریه و لبنان به نمایش بگذارد.